

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE FILOSOFIE ȘI ȘTIINȚE SOCIAL-POLITICE

ȘCOALA DOCTORALĂ

DOMENIUL: FILOSOFIA CULTURII ȘI AXIOLOGIE

TEZĂ DE DOCTORAT

Coordonator științific:
PROF.UNIV.DR. NICOLAE RÂMBU

Doctorand:
EUGENIA ZAIȚEV

IAȘI, 2018

TEZĂ DE DOCTORAT

- Rezumat -

***Imaginația creatoare și jocul ideilor estetice la
Immanuel Kant***

CUPRINSUL TEZEI

INTRODUCERE

CAPITOLUL I

1. TEORII ALE ESTETICII

- 1.1. Definirea principalelor concepte
- 1.2. Gnoseologia ca estetică la Alexander Baumgarten
 - 1.2.1. *Kritik der Urteilskraft* – o sintagmă intraductibilă
 - 1.2.1.1. Despre *Common Sense* ca universalizare a gustului

CAPITOLUL AL II-LEA

2. TEORII ALE IMAGINAȚIEI

- 2.1. Perspective kantiene asupra imaginației
- 2.2. Imaginația în *Criticile* lui Immanuel Kant
 - 2.2.1. Imaginație *versus* intuiție. Aspecte transcendente în creativitate
 - 2.2.2. Ipostaze ale imaginației în raport cu intelectul
 - 2.2.3. Imaginație, fantezie, reprezentare. Asemănări și deosebiri
 - 2.2.4. De la imaginația reproductivă la imaginația productivă
 - 2.2.4.1. Rolul imaginației creatoare în estetica kantiană
 - 2.2.5. Inconștientul creator ca izvor al imaginației (creatoare). Ideea normală estetică *versus* ideea rațiunii
 - 2.2.5.1. Perspective creative la Kant și Schelling. Conștientul *versus* inconștientul

CAPITOLUL AL III-LEA

3. IMPORTANȚA GENIULUI ÎN ACTUL CREATOR

- 3.1. Semnificația etimologică a termenului *geniu*
- 3.2. Geniul în limitele rațiunii kantien
 - 3.2.1. „Agerimea productivă” – sursă a imaginației
 - 3.2.2. Imaginația în sfera geniului. Luciditate și creație
- 3.3. Legătura critică dintre geniu și gust
- 3.4. Geniu *versus* talent
- 3.5. Geniu, natură, cultură și artă
 - 3.5.1. Latura psihologică a geniului în viziunea lui Lucian Blaga
 - 3.5.2. Perspectiva psihologică a geniului creator la Arthur Schopenhauer

- 3.5.3. Memorie și imaginație maladivă la Immanuel Kant
 - 3.5.3.1. Imaginația ca mijloc de formare a memoriei axiologice
 - 3.5.3.2. Amenințări la adresa sensibilității
 - 3.5.3.3. Bolile sufletului ca factor creativ
- 3.5.4. Despre geniul superficial la Immanuel Kant și Friedrich Nietzsche
- 3.6. Geniul ca purtător de *Weltanschauung*
 - 3.6.1. Geniu și *Weltanschauung*
 - 3.6.2. Contemplarea și intuirea lumii
 - 3.6.3. Exemple din istoria artei

CAPITOLUL AL IV-LEA

4. KANT ȘI ROMANTISMUL

- 4.1. Definirea termenului *romantism*
- 4.2. Romantismul în spațiul german
 - 4.2.1. Romantismul ca receptare a Idealismului german
 - 4.2.2. Reacția lui Kant la adresa Romantismului german
 - 4.2.3. Immanuel Kant – sursă a Romantismului german
 - 4.2.3.1. Depășirea limitei lăuntrice în filosofia lui Kant sau despre imaginația ca formă de depășire a sinelui
- 4.3. Imaginația romantică ca imaginație creatoare
 - 4.3.1. Definiții ale imaginației în sfera romantică
 - 4.3.2. Ce este imaginația romantică ca o imaginație creatoare?
 - 4.3.2.1. Rolul iluziilor și al „puterilor invizibile” în imaginația romantică
- 4.4. Naivitate și autenticitate. Perspective romantice

CAPITOLUL AL V-LEA

5. ARTA CA JOC AL IDEILOR ESTETICE

- 5.1. Definiții ale artei și jocului
- 5.2. Artă în filosofia lui Immanuel Kant și Friedrich Schelling
- 5.3. *Artă frumoasă* – arta ideilor estetice
 - 5.3.1. Geniul în crearea artei frumoase
 - 5.3.1.1. Problema originalității și a entuziasmului în actul creator
 - 5.3.1.2. Momentele astrale ale unui geniu
- 5.4. Principiile estetice la Friedrich Schiller
 - 5.4.1. Imaginația și ideile estetice – mijloace de educație a neamului omenesc

- 5.4.1.1. Libertatea – forța creatoare a jocului ideilor estetice
- 5.5. *Poezia* între romantism, joc și arta frumoasă
- 5.6. Opera de artă *versus* producție
- 5.7. Opera de artă ca suport al memoriei axiologice
 - 5.7.1. Creație și memorie
 - 5.7.2. Gustul și Ideile estetice

CONCLUZIE

BIBLIOGRAFIE

REZUMATUL TEZEI

Teza de doctorat intitulată *Imaginația creatoare și jocul ideilor estetice la Immanuel Kant* pune în lumină estetica sub o nouă abordare filosofică. Știută ca formă de teoretizare a artei, estetica este analizată în lucrarea de față ca o cale de formare a spiritului liber. Ceea ce am redat în această teză ține de faptul că rațiunea nu este suficientă pentru definirea unui om cu adevărat, întrucât acesta este format și din partea sensibilă, ceea ce de multe ori oamenii ocolesc cu desăvârșire. Tocmai sensibilitatea este cea care îi conferă individului posibilitatea de întreg, plin și educat cu adevărat. De aceea, rolul esteticii, și chiar o dată cu fondarea acestui domeniu, s-a vrut a fi o metodă de cunoaștere a adevărului prin prisma sensibilității. A judeca estetic, în fond, înseamnă a gândi prin prisma sensibilității, definită de Immanuel Kant în două feluri: ca o facultate a senzațiilor și percepțiilor descrise în „Estetica transcendentă” din *Critica rațiunii pure*, și ca o facultate ce presupune emoție artistică, sau ca emoție estetică, redată cu ajutorul simțurilor, după cum sugerează Kant în *Antropologia din perspectivă pragmatică*.

Introducerea lucrării anunță teza ce a fost argumentată prin prisma celor cinci capitole, și anume s-a accentuat faptul că avem nevoie de căutări estetice pentru a răspunde la întrebarea: „ce trebuie să admir?” sau „ce trebuie să apreciez?”. Acest lucru vine ca o necesitate în latura gnoseologică umană și prinde contur prin răspunsurile oferite de Immanuel Kant în *Critica facultății de judecată*.

Teza de față conține 209 pagini, structurate în **cinci capitole**, în care s-au analizat teoriile ale esteticii ca o formă gnoseologică, și ale imaginației ca reprezentare, dar și a imaginației creatoare, spontane și plină de idei estetice. Analiza *frumosului* și a *sublimului* pun în valoare tocmai facultatea de apreciere, adică rolul *gustului*, subiect apărut odată cu influența *Esteticii* lui Alexander Baumgarten. Acest gânditor german, a fondat domeniul estetic, tocmai pentru a sugera importanța părții sensibile a unui individ, de care se poate folosi pentru a deveni o ființă liberă. Vorbim despre o libertate spirituală în acest caz, adică despre o libertate necesară unui creator autentic. Întemeietorul esteticii a fost preocupat, așadar, să facă cunoscută o nouă știință despre sensibilitate și imaginație.

Immanuel Kant a scris despre concepția lui Baumgarten în *Logica Generală*, invocând importanța *adevărului estetic*, iar *geniul* are menirea de a armoniza perfecțiunea logică cu cea estetică. Într-un sens foarte general, putem afirma că la Baumgarten, așa cum îl receptează Kant, *frumusețea cunoașterii* este *perfecțiunea* ei. De aceea, factorul gnoseologic în estetica întemeietorului acestei discipline se axează pe armonia dintre perfecțiunea logică și cea estetică ca o unitate. Și Hans-Georg Gadamer scrie despre adevăr estetic, în cartea sa *Adevăr și Metodă*, unde face o critică a conștiinței estetice pentru a scoate în evidență tocmai adevărul estetic.

Conștiința estetică, despre care face vorbire Gadamer, înseamnă o construire a spiritului cu accente pe ceea ce înseamnă latura artistică.

În prima parte a tezei am studiat rolul gustului și legătura acestuia cu *common sense*. Putem observa faptul că gustul contribuie la desfătarea sufletului, dar are un rol semnificativ în ghidarea spiritului estetic, întrucât, el ține de partea subiectivă a noastră. Din perspectiva lui kantiană, gustul poate contribui și la universalizare, adică la partea obiectivă, pe baza unor reguli bine conturate, nu doar pe baza percepției. Aici vorbim despre *common sense*, ceea ce este un simț comun pur și simplu ca un gust, adică ca un gust universal, susține Immanuel Kant. Gadamer observă faptul că pentru Immanuel Kant, simțul comun reflectă forța de judecată, așa cum se întâmplă în cazul identificării unui factor particular într-un caz general.

Legătura dintre gust și imaginație apare odată cu semnificația jocului creativ, unde factorul central îl reprezintă sensibilitatea. Intuiția și imaginația sunt părți ale sensibilității, iar rolul intuițiilor în perimetrul imaginației constă în cooperarea și transmiterea obiectelor, care totuși au nevoie și de concepte pentru întărire și înțelegere. Un raport pe care l-am redat în teză ține de semnificația imaginației în corelație cu intelectul. În acest sens, am observat că ceea ce imaginația transmite prin forța ideilor estetice, intelectul sugerează prin intermediul conceptelor bine întemeiate, astfel încât cunoașterea obiectivă și adevărul în prealabil să fie schițate într-o manieră clară, lucidă, perfectă. În legătură cu acest aspect trebuie precizat faptul că sensibilitatea este un factor delicat, însă simțurile nu vor avea forța necesară pentru a domina intelectul. Simțurile vor constitui doar criteriul de bază care nu înșală, întrucât nu pot forma argumente precum în cazul rațiunii. Cert este că atât intelectul, cât și imaginația contribuie la construirea dimensiunii gnoseologice.

Există o imaginație productivă dar și una reproductivă, diferența dintre acestea constă în gradul de creativitate. Primul tip de imaginație se referă la forța de creativitate naturală, iar cel de-al doilea tip de imaginație are în atenție imitarea artei. Dacă imaginația productivă se axează pe spontaneitate și originalitate, pe ceea ce Kant numește *a priori*, atunci imaginația reproductivă are în atenție intuiții empirice desfășurate anterior, adică *a posteriori*. Pe lângă aceste tipuri de imaginație, Kant vorbește și despre imaginația transcendentă, care are loc atunci când poate determina *a priori* un obiect, în manieră intuitivă, adică prin forța sensibilității. Această capacitate de determinare a obiectului absent, Kant o numește spontaneitate. O imaginație spontană înseamnă, în fond, o imaginație creatoare.

Aceste teorii au constituit fundamentul pentru a analiza personajul central din această lucrare, și anume *geniul*. Acesta oferă reguli artei într-un mod instantaneu și nedidactic, după cum susține filosoful central al lucrării, Immanuel Kant. Pentru acest filosof, geniul apare ca un intermediar între transcendent și lumea concretă. Pe de altă parte, geniul este ființa cu puteri

creatoare deosebite și are o viziune de ansamblu datorită contemplării sale, în sens atribuit de Arthur Schopenhauer, ceea ce îl va determina să redea universalul în particular.

Una dintre părțile esențiale ale unui geniu este entuziasmul, acea forță lăuntrică greu de definit, dar care îi conferă ființei creatoare un impact indispensabil pentru producerea operelor autentice, diferite de meșteșugul ca muncă strict profesională. Geniul nu știe ce înseamnă imitarea unei arte, întrucât scopul primordial al acestuia este originalitatea și autenticitatea unei lucrări artistice. Forța productivă sau creatoare a spiritului unui geniu are loc doar în cadrul artelor frumoase, iar ca sursă pentru imaginația creatoare, natura se implică pentru transmiterea regulilor artei prin intermediul geniului.

În capitolul central al tezei am analizat și raportul dintre geniu și talent, dar legătura între un geniu și gust. Raportul dintre geniu și talent în gândirea kantiană are în atenție faptul că talentul este o facultate a naturii și contribuie la originalitatea în gândirea geniului. În celălalt caz, pe scurt, vom spune că gustul este cel care are menirea de a înnobila geniul, de a îi conferi o lumină aparte și a cizela lucrările acestuia. Geniu și gust, o intersectare pe care o analizează și Hans-Georg Gadamer într-o manieră kantiană, bineînțeles, unde face referire la *Critica facultății de judecare*. Gadamer susține că, în acest sens, că în scrierea lui Kant, gustul are prioritate în fața geniului, numai dacă operele artistice frumoase se află sub semnul frumuseții.

Există și un geniu superficial, pe care Friedrich Nietzsche îl consideră a fi o ființă creatoare fără o forță spirituală deosebită, iar exemplu acestui filosof în acest caz, este Richard Wagner. Filosof, dar și compozitor, Nietzsche îl condamnă pe Wagner pentru superficialitatea muzicală, pe motiv că lucrările sale muzicale nu au o încărcătură estetică specială care să pătrundă în sufletul ascultătorului, ceea ce denotă un grad superficial. De aceea, pe scurt, în viziunea lui Nietzsche, Wagner este un bun compozitor, dar nu un geniu adevărat, chiar dacă publicul îi conferea acest titlu. Wagner este un geniu superficial, a cărei muzică nu conține idei estetice, după cum menționează filosoful amintit.

Odată cu caracterizarea geniului se cere o analiză a *romanticului*, fire creatoare prin forța sa spirituală, dar care diferă de cea a geniului într-o anumită măsură. Acest aspect a fost studiat în capitolul al IV-lea, pentru a defini cu exactitate rolul unui romantic în raport cu tema de cercetare a tezei. Putem aminti faptul că starea romanticului este una adolescentină, fiind o persoană care aspiră la o lume mai bună decât cea concretă, fără să se afirme încă lumea de aici, care pare a fi cea mai bună dintre toate lumile posibile. Romanticul caută să fie el însuși, să găsească ceva mai mult decât ceea ce i se oferă, lucru ce pare a fi neserios, dar tocmai aceasta va contribui ca sursă pentru multe realizări de valoare.

Laturile esențiale ale unui romantic sunt naivitatea, sinceritatea și simplitatea. Acesta este atras de natură ca o sursă de contemplare și de inspirație, precum în cazul geniului. De aceea,

susținem că omul poate fi el însuși, poate să-și dezvolte abilitatea de a crea, dar și de a admira, ceea ce îi va conferi o libertate spirituală numai prin intermediul artei. Dacă geniul prin ideile estetice produce *arta frumoasă*, atunci receptorul lucrărilor artistice poate să-și modeleze spiritul prin contemplarea operelor autentice. Romanticul se află în lumea ideilor estetice, iar geniul lucrează cu ideile estetice.

Despre abordarea *ideilor estetice* am vorbit în ultimul capitol al tezei, pentru a căuta izvorul de creativitate al unei imaginații. Ideile estetice sunt reprezentări ale imaginației creatoare, care dau mult de gândit, și care constituie o încărcătură deosebită pentru operele de artă autentice. Immanuel Kant vorbește despre o *idee a rațiunii* a cărei semnificații este dedusă chiar din denumirea ei, adică este o idee orientată *dinspre* și *spre* gândire. Dar, filosoful german vorbește și despre o *idee normală estetică*, pentru a explica esența frumosului natural, ce diferă de frumosul artistic, unde este vorba despre o idee estetică, al cărui reprezentant în creație este geniul. În cazul ideii normale estetice, filosoful, parcă vrea să ne transmită necesitatea de schițare a unui model de frumusețe în natură. Imaginația, în acest context, va contribui doar la intuirea unui model cum ar trebui să fie un obiect sau o ființă din natură pentru a nu fi nici prea mare, nici prea mică, adică un etalon de frumusețe.

Derivată din teoriile imaginației cu formele ei de creativitate, în paginile ultimului capitol am scos la lumină ceea ce Friedrich Schiller numește „imaginație ca judecător estetic”, al cărei scop este de a accentua puterea voinței spiritului liber de a crea. Un obiect artistic va avea nevoie de o judecată estetică pentru accentuarea conținutului acestuia. De aceea, imaginația poate fi un judecător estetic, conform viziunii lui Friedrich Schiller, fapt ce va pune în valoare importanța artistică a unei opere. Filosof, dar și poet, Schiller a conferit o dimensiune estetică aparte jocului creativ.

Îndemnul lui Friedrich Schiller, ca răspuns la tema de abordare a tezei noastre de a plasa omul într-un cadru al întregului prin rațiune și sensibilitate, este de a ne *comporta estetic*, adică de a ne cultiva jocul liber al facultăților de cunoaștere. Acest lucru constituie în fond, o gnoseologie ca estetică (știință despre teoretizarea sensibilității).

Imaginația poate fi un bun intermediar al oamenilor cu simț pentru frumos, adică cu *simț estetic*. Aceștia nu vor ignora nici rațiunea pentru a nu cădea în superficialitate, dar nici nu vor ocoli partea sensibilă, tocmai pentru a putea admira ceea ce Immanuel Kant invocă în *Critica facultății de judecare*, anume: *frumosul* și *sublimul*. Astfel se ajunge la rezultatul gnoseologic idealist, romantic, perfecționist, adică la cunoașterea adevărului prin arta ca joc al ideilor estetice.

În definirea *jocului* și a *jocului creativ* s-au manifestat atât Friedrich Schiller, cât și Johan Huizinga și Hans-Georg Gadamer. Istoricul olandez, Johan Huizinga, care a studiat fenomenul

jocului și posibilitatea acestuia de a fi un criteriu de formare a interiorității, susține că jocul în ansamblul său denotă un demers al senzației, al bune dispoziții sau al modului de descoperire ori de construire a ceva. Jocul este privit și ca exercițiu de pregătire a activităților serioase sau ca un exercițiu de stăpânire a sinelui. Pentru Gadamer jocul se face stăpân pe cel ce se joacă, lucru ce se întâmplă spontan într-un act creator.

Friedrich Schiller vorbește despre o educație estetică, Huizinga și Gadamer despre o formare a interiorității prin intermediul jocului, iar Lessing a scris despre „educarea neamului omenesc” în ansamblul său. Filosoful amintit se referă la o educație spirituală a neamului omenesc, iar „revelația” este forma educativă de care ar avea nevoie specia umană, o revelație ce constituie principiul educativ al speciei umane, dacă nu în mod direct, atunci sigur prin intermediul ideilor estetice. Ideile estetice dintr-o operă de artă pot contribui la educația speciei umane și a spiritului colectiv prin forța geniului.

În acest orizont al jocului creativ, se încadrează și *poezia*. Fiind cea mai discutată formă a artei, poezia este văzută de Immanuel Kant ca arta cea mai creativă, cu o încărcătură aparte de idei estetice și cu o sensibilitate deosebită din partea creatorului, prin care se regăsește cititorul romantic, dar nu neapărat. Seriozitatea poeziei se reflectă tocmai prin jocul ideilor estetice al acestuia. Trebuie de menționat faptul că spiritul poetului este unul viu prin armonie cu natura, unde își are și sursa de inspirație, precum în cazul geniului creator. De observat este că unele poezii înnobilează spiritul, iar altele doar constituie un suport de relaxare.

A crea din instinct, inconștient și instantaneu este marca geniului, a cărei imaginație este una romantică, adică o imaginație creatoare prin forța ideilor estetice, caracteristică doar acestuia, ceea ce va fi un criteriu primordial de formare a artelor frumoase. Astăzi, puține lucrări de estetică pun accent pe ideile estetice, în sensul lui Immanuel Kant sau Arthur Schopenhauer, care a convertit *ideea* lui Platon într-o *idee estetică*, ca „secret” al unei opere de artă nemuritoare de-a lungul generațiilor.

După studiul asupra teoriilor estetice ale imaginației și jocul ideilor estetice din capitolele acestei teze, voi trece în revistă contribuțiile mele cu privire la tema abordată. Ceea ce am pus în lumină prin aceste studii ține de legătura dintre imaginație, geniu și memorie. Geniul este un bun reprezentant al sensibilității, în sensul de putere creatoare, însă, sursa acestuia este natura, dar și o boală a sensibilității, în unele cazuri. Acest lucru se întâmplă dintr-un exces de sensibilitate, ceea ce denotă o imaginație creatoare, dar care este o imaginație maladivă. Puterea imaginației este atât de mare, susține Immanuel Kant, încât ea va aduce în memorie concepte și imagini din alte părți, ceea ce poate constitui reproducerea figurilor obiectelor existente cândva și undeva. Raportul dintre memorie și imaginație (cele două părți ale sensibilității) pot conduce creatorul la „boli ale sufletului”, întrucât pot exista „amăgiri ale simțului intern”.

Pentru Kant omul trebuie să-și simtă interioritatea și o poate face numai printr-un singur organ, numit de către acest filosof, *suflet* ca un organ al „simțului intern” („der innere Sinn”). Acest simț intern contribuie la redarea sensibilității și diferă bineînțeles de simțul extern, care este format pe criteriile ce vin din exterior. Pentru Aristotel *sufletul* cuprinde și *memoria*, și *imaginația*. Starea de boală sensibilă apare ca o depășire a normalității. Toate aceste aspecte, însă vor contribui la crearea unor opere de arte autentice prin valorile estetice izvorâte chiar din sensibilitatea creatorului.

Un alt aspect nou al acestor teme studiate ține de ceea ce am redat într-un articol din volumul *Memorie axiologică și Weltanschauung* editat de Nicolae Râmbu și Eugenia Zaițev, și anume despre „Geniul ca purtător de *Weltanschauung*”. În acest mod am evidențiat latura contemplativă a geniului, în sensul lui Arthur Schopenhauer, necesară pentru a reda universalul în particular. Prin redarea în lucrările artistice a ideilor contemplate, se accentuează forța geniului și importanța „viziunii asupra lumii” (*Weltanschauung*) construită de un geniu creator.

Acest aspect vine odată cu definirea conceptului de *memorie axiologică*, care este mai puțin utilizat în literatura de specialitate. Împreună cu echipa proiectului de cercetare „Patrimoniu și Amenințare”, nr. 17/ 2016 (HeAT), de la Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, am încercat să dezvoltăm acest concept important în Filosofia Culturii, prin câteva studii semnificative. *Memoria axiologică* trebuie definită ca fixarea unor valori fundamentale în memoria indivizilor din cadrul unei societăți, astfel încât acestea să nu fie uitate. În acest sens, abordarea umanului se face prin raportul dintre memorie și valoare, *valoare* ce nu ține de aspectul rațional, ci este un *sentiment*. Mai mult decât oricare altele, valorile estetice nu pot fi abordate rațional, ci emoțional.

Pentru a defini cu precizie *memoria axiologică* în contextul estetic, am analizat în ultima parte a tezei, „opera de artă ca un suport al memoriei axiologice”, pentru a sugera faptul că ideile estetice devin valori estetice prin intermediul geniului. Aceste valori sunt fixate într-o operă de artă, fiind contemplate de către privitor. Cel care fixează o idee estetică în opera de artă nu este nimeni altul decât geniu creator.

Partea practică a acestei teze constă în atribuirea de exemple pentru teoriile estetice invocate în special în capitolul dedicat analizei geniului, precum și în capitolul despre ideile estetice. Cele 16 imagini apărute pe parcursul lucrării contribuie la exemplificarea detaliilor despre „imaginația maladivă”, „geniul ca *Weltanschauung*” și „opera de artă ca suport al memoriei axiologice”, lucrări din istoria artei care vor constitui un interes special și generațiilor următoare prin forța creatoare atribuită acestora de către geniu.

În concluzie, teza centrală a prezentei lucrări de doctorat constă în a răspunde întrebării „ce trebuie să admir?”, întrebare ce vine pe filieră kantiană odată cu *Critica facultății de*

judicare. Gustul, ca ajutor al geniului, este fundamentul acestei *Critici*, prin care am încercat să accentuăm valoarea gnoseologică a sensibilității. Omul are nevoie de rațiune pentru judecare, dar nu trebuie să ocolească partea sensibilă, întrucât un om adevărat are nevoie și de judecarea lucrurilor frumoase sau sublime. Prin argumentele susținute în cele cinci capitole, putem afirma că partea sensibilă a unei ființe creatoare schițează o dimensiune contemplativă asupra vieții, ceea ce va conduce la realizarea de opere autentice. Putem admira ceva în măsura în care imaginația creatoare se face simțită prin jocul ideilor estetice, fixate în lucrările artistice de către un geniu al artei, nu al științei.

Teza conține 123 de referințe **bibliografie** ce cuprind cărți, articole, enciclopedii și albume, din surse naționale și internaționale, dar și surse web. Pentru bibliografia de specialitate din străinătate am studiat în stagiile din Germania, la Albert-Ludwigs-Universität Freiburg cu bursă de Mobilitate Erasmus+, și la Universitatea din Konstanz cu bursă DAAD, prin parteneriatul dintre Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și Universität Konstanz.

BIBLIOGRAFIA TEZEI

Cărți de specialitate:

1. Allison, Henry E., *Kant's Theory of Taste. A Reading of the Critique of Aesthetic Judgement*, Cambridge University Press, 2001.
2. Alpatov, Mihail V., *Istoria artei. Artă Renașterii și a epocii moderne*, vol. II, Editura Meridiane, București, 1967.
3. Aristotel, *De anima. Parva naturalia*, traducere și note de N. I. Ștefănescu (pentru *De anima*); traducere și note de Șerban Mironescu și Constantin Noica (pentru *Parva naturalia*); Postfață și îngrijire de ediție: Gh. Vlăduțescu, Editura Științifică, București, 1996.
4. Aristotel, *Etica Nicomahică*, traducere, studiu introductiv, comentarii și index de Stella Petecel, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
5. Aristotel, *Poetica*, studiu introductiv, traducere și comentarii de D. M. Pippidi, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1965.
6. Baumgarten, Alexander Gottlieb, *Ästhetik*, Übersetzt, mit einer Einführung, Anmerkungen und Registern herausgegeben von Dagmar Mirbach, Band 1, 2, Lateinisch-deutsch, Felix Meiner Verlag, Hamburg, 2007.
7. Beardsley, Monroe C., *Aesthetics. Problems in the philosophy of criticism*, Hackett Publishing Company, inc., Indianapolis, Cambridge, 1981, second edition; (first edition published in 1958 by Harcourt, Brace & World, Inc.).
8. Berkeley, George, *Principiile cunoașterii omenești*, Ediție îngrijită de Nicolae Râmbu, Editura Agora, Iași, 1995.
9. Besançon, Alain, *Imaginea interzisă. Istoria intelectuală a iconoclasmului de la Platon la Kandinsky*, traducere din franceză de Mona Antohi, Editura Humanitas, București, 1996.
10. Blaga, Lucian, *Trilogia valorilor*, Editura Humanitas, București, 2014.
11. Blaga, Lucian, *Trilogia valorilor. Știință și Creație, Gândire magică și religie, Artă și valoare*, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1946.
12. Bowra, Maurice, *The Romantic Imagination*, London, Oxford University Press, 1950.
13. Broad, C. D., *Kant. An Introduction*, Edited by C. Lewy, Cambridge University Press, Cambridge, London, New York, Melbourne, 1978.

14. Châtelet, Albert, Bernard-Philippe Groslier (coord.), *Istoria artei*, traducere de Maria Cazanacli, Rodica Chiriacescu, Alexandrina Monteoru, Dumitru Purnichescu, Șerban Velescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006.
15. Cohen, Alix (ed.), *Kant's Lectures on Anthropology. A Critical Guide*, „Cambridge Critical Guides”, University of Edinburgh, Cambridge University Press, United Kingdom, 2014.
16. Crowther, Paul, *The Kantian Aesthetic. From Knowledge to the Avant-Garde*, Oxford University Press, New York, 2010.
17. Cassirer, Ernst, *Kant – viața și opera*, Seria „Biblioteca de filosofie”, traducere din limba germană de Adriana Cînta, Editura Paralela 45, Pitești, 2013.
18. Ferber, Michel, *A companion to European Romanticism*, Blackwell Publishing, Malden, USA; Oxford, UK; Carlton, Australia, 2005.
19. Frobenius, Leo, *Paideuma. Schiță a unei filosofii a culturii (Aspecte ale culturii și civilizației africane)*, traducere de Ion Luman, Editura Meridiane, București, 1985.
20. Furet, François, *Omul romantic*, Prefață de Elena Brăteanu, traducere coordonată de Giuliano Sfichi, Editura Polirom, Iași, 2000.
21. Gadamer, Hans-Georg, *Adevăr și Metodă*, Traducere de Gabriel Cercel și Larisa Dumitru, Gabriel Kohn, Călin Petcana, Titlul original: *Wahrheit und Methode*, Editura Teora, București, 2001.
22. Gaut, Berys, Dominic McIver Lopes (eds.), *The Routledge companion to Aesthetics*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2001.
23. Gerard, Alexander, *An Essay on Genius*, Edited by Bernhard Fabian, Wilhelm Fink Verlag, München, 1966.
24. Gilbert, Katharine Everett, Helmut Kuhn, *Istoria esteticii*, (ediție revăzută și adăugită), traducere de Sorin Mărculescu, prefață de Titus Mocanu, Editura Meridiane, București, 1972.
25. Goldscheider, Cécile, *Rodin. Perioada 1886-1917*, traducere de M. Aderca, Editura Meridiane, București, 1968.
26. Guyer, Paul (ed.), *Critique of the Power of Judgment*, translated by Paul Guyer, The Cambridge edition of the works of Immanuel Kant, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, 2000.
27. Guyer, Paul, *Kant*, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2006.
28. Guyer, Paul (ed.), *The Cambridge Companion to Kant*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney, 1992.

29. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Fenomenologia spiritului*, traducere de Virgil Bogdan, Editura IRI, București, 2000.
30. Helvétius, Claude Adrien, *Despre spirit*, studiu introductiv de Florica Neagoe, traducere și note de I. Firu, Editura Științifică, București, 1959.
31. Hofstede, Geert, Gert Jan Hofstede, Michael Minkov, *Culturi și organizații. Softul mental. Cooperare interculturală și importanța ei pentru supraviețuire*, traducere din engleză de Mihaela Zografî, Cuvânt înainte la ediția română de Cosmin Alexandru, Editura Humanitas, București, 2012.
32. Huch, Ricarda, *Romantismul german*, traducere și prefață de Viorica Nișcov, Editura Univers, București, 1974.
33. Hughes, Fiona, *Kant's „Critique of Aesthetic Judgement”. A Reader's Guide*, Continuum International Publishing Group, India, printed in Great Britain, 2010.
34. Huizinga, Johan, *Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii*, Traducere din olandeză de H. R. Radian, Cuvânt înainte de Gabriel Liiceanu, Editura Humanitas, București, 1998.
35. Iseminger, Gary, *The Aesthetic Function of Art*, Cornell University Press, Printed in the United States of America, First published in 2004.
36. *Kants Ästhetik, Kant's Aesthetics, L'esthétique de Kant*, Herausgegeben von/ edited by/ dirigé par Herman Parret, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1998.
37. Kant, Immanuel, *Antropologia din perspectivă pragmatică*, Traducere, studiu introductiv, note, indice de concepte, bibliografie de Rodica Croitoru, Editura Antaios, Oradea, 2001.
38. Kant, Immanuel, *Antropologia din perspectivă pragmatică*, Traducere, studiu introductiv, note, indici de concepte, bibliografie de Rodica Croitoru, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Antet, București, 2013.
39. Kant, Immanuel, *Critica facultății de judecare*, traducere de Vasile Dem. Zamfirescu, Alexandru Surdu; traducerea „Primei Introduceri la Critica facultății de judecare” de Constantin Noica, Note și comentarii de Rodica Croitoru, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
40. Kant, Immanuel, *Critica facultății de judecare*, traducere de Vasile Dem. Zamfirescu, Alexandru Surdu; traducerea „Primei Introduceri la Critica facultății de judecare” de Constantin Noica, Editura Trei, București, 1995.
41. Kant, Immanuel, *Critica facultății de judecare*, Seria „Opere”, Traducere, Studiu introductiv, Studiu asupra traducerii, Note, Bibliografie selectivă, Index de concepte germano-român, Index de concepte de Rodica Croitoru, Editura ALL, București, 2007.

42. Kant, Immanuel, *Critica puterii de judecată. Analitica frumosului*, traducere de Gherincea, ed. a 3-a, Galați, 1927.
43. Kant, Immanuel, *Critica rațiunii practice*, traducere, studiu introductiv, note și indice de nume proprii de Nicolae Bagdasar, Editura IRI, București, 1995.
44. Kant, Immanuel, *Critica rațiunii practice. Întemeierea metafizicii moravurilor*, Traducere, studiu introductiv, note și indice de nume proprii de Nicolae Bagdasar, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.
45. Kant, Immanuel, *Critica rațiunii pure*, Editura IRI, București, 1994.
46. Kant, Immanuel, *Critica rațiunii pure*, traducere de Nicolae Bagdasar și Elena Moisuc, Ediția a III-a îngrijită de Ilie Pârvu, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2014.
47. Kant, Immanuel, *Kritik der Urteilskraft*, Herausgegeben von Karl Vorländer, Verlag von Felix Meiner in Hamburg, 1924, 1959.
48. Kant, Immanuel, *Kritik der Urteilskraft*, Herausgegeben von Otfried Höffe, Akademie Verlag, Berlin, 2008.
49. Kant, Immanuel, *Logica Generală*, Traducere, Studiu introductiv, note și index de Alexandru Surdu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
50. Kant, Immanuel, *Scrisori din anii de tăcere (1770-1788)*, Traduceri de Lia Baltador, Mihai-Andrei Todoca și Adriana Pop, Studiu introductiv și note de Adriana Pop, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2004.
51. Kemal, Salim, *Kant and Fine Art. An Essay on Kant and the Philosophy of Fine Art and Culture*, Clarendon Press, Oxford, 1986.
52. Klancher, Jon (ed.), Wiley-Blackwell, A John Wiley & Sons (eds.), *A Concise Companion to the Romantic Age*, Ltd., Publication, Printed in Singapore by Utopia Press Pte Ltd, 2009.
53. Klibansky, Raymond, Erwin Panofsky, Fritz Saxl, *Saturn și melancolia. Studii de filosofie a naturii, religie și artă*, Traducere de Miruna Tătaru-Cazaban, Bogdan Tătaru-Cazaban și Adela Văetiși, Postfață de Bogdan Tătaru-Cazaban, Editura Polirom, Iași, 2002.
54. Laberge, Pierre, François Duchesneau, Bryan E. Morrisey (eds.), *Collectin Philosophica, Actes du Congrès d'Ottawa sur Kant dans les traditions Anglo-Américaine et continentale tenu du 10 au 14 octobre 1974. Proceedings of the Ottawa Congress on Kant in the Anglo-American and continental traditions held October 10-14, 1974*, Éditions de L'Université d'Ottawa, The University of Ottawa Press, Ottawa, Canada, 1976.

55. Lessing, Gotthold Ephraim, *Educarea speciei umane*, traducere de Alexandru Al. Șahighian, Editura Paideia, București, 1996.
56. Livescu, Jean, *Considerații asupra romantismului german*, extras din volumul „Romantismul românesc și romantismul european”, Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România, București, 1970.
57. Longuenesse, Béatrice, *Kant and the Capacity to Judge. Sensibility and discursivity in the transcendental analytic of the „Critique of Pure Reason”*, translated from the French by Charles T. Wolfe, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998.
58. Oprescu, George, *Manual de istoria artei. Clasicismul, Romantismul*, volum V, Editura Meridiane, București, 1986.
59. MacDonald Ross, George and Tony McWalter (eds.), *Kant and his influence*, Published by Thoemmes, Bristol, 1990.
60. Mattei, Jean-François, *Barbaria interioară. Eseu despre imundul modern*, trad. din limba franceză de Valentina Bumbaș-Vorobiov, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.
61. Maxwell, Richard, Katie Trumpener (eds.), *The Cambridge Companion to Fiction in the Romantic Period*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, 2008.
62. Milnes, Tim and Kerry Sinanan (eds.), *Romanticism, Sincerity and Authenticity*, Palgrave Macmillan (Publishers Limited), Great Britain, 2010.
63. Nietzsche, Friedrich, *Cazul Wagner. Nietzsche contra Wagner*, traducere din limba germană și prefață de Alexandru Leahu, Editura Muzicală, București, 1983.
64. Novalis, *Între veghe și vis. Fragmente romantice*, Selecție, traducere, prefață, note și comentarii de Viorica Nișcov, Editura Univers, București, 1995.
65. Palmquist, Stephen R. (ed.), *Cultivating Personhood: Kant and Asian Philosophy*, „De Gruyter”, Walter de Gruyter GmbH&Co.KG, Berlin/ New York, Printing and binding: Hubert&Co. GmbH&Co, KG, Göttingen, 2010.
66. Parret, Herman, Walter de Gruyter, *Kants Ästhetik, Kant's Aesthetics, L'esthétique de Kant*, Berlin, New York, 1998.
67. Peters, Francis E., *Termenii filozofiei grecești*, Traducere de Dragon Stoianovici, Editura Humanitas, București, 1993.
68. Pouivet, Roger, *Ce este o operă de artă?*, traducere de Cristian Nae, Editura Fundației Academice AXIS, Iași, 2009.
69. Rad, Ilie, *Cum se scrie un text științific. Disciplinele Umaniste*, Iași, Editura Polirom, 2008.

70. Rauscher, Frederick and Daniel Omar Perez (eds.), *Kant in Brazil*, Volume 10 Naks Studies in Philosophy, University of Rochester Press, North American Kant Society, USA, 2012.
71. Râmbu, Nicolae, Eugenia Zaițev (ed.), *Memorie axiologică și Weltanschauung*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2017.
72. Râmbu, Nicolae, *Romantismul filosofic german*, Editura Polirom, Iași, 2001.
73. Râmbu, Nicolae, *Tirania valorilor. Studii de filosofie culturii și axiologie*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 2006.
74. Râmbu, Nicolae, *The Axiology of Friedrich Nietzsche*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, Germania, 2016.
75. Râmbu, Nicolae, *Valoarea sentimentului și sentimentul valorii*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2010.
76. Rilke, Rainer Maria, *Auguste Rodin*, traducere de Radu Albala și Emil Manu, Editura Meridiane, București, 1970.
77. Savile, Anthony, *Aesthetic Reconstructions: The Seminal Writings of Lessing, Kant and Schiller*, Aristotelian Society Series, volume 8, Basil Blackwell, Oxford, 1987.
78. Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph, *Sistemul Idealismului Transcendental*, traducere de Radu Gabriel Pârvu, Editura Humanitas, București, 1995.
79. Schiller, Friedrich, *Scrieri estetice*, Traducere și note de Gheorghe Ciorogaru, Editura Univers, București, 1981.
80. Schlegel, August, Wilhelm Schlegel, *Despre literatură*, Editura Univers, București, 1983.
81. Schopenhauer, Arthur, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*, traducere și prefață de Titu Maiorescu, Editura MondoRo, București, 2014.
82. Schopenhauer, Arthur, *Lumea ca voință și reprezentare*, volumul I și II, traducere din germană și Glosar de Radu Gabriel Pârvu, Editura Humanitas, București, 2012.
83. Shusterman, Richard, *Analytic Aesthetics*, (Basic Blackwell), Basic Blackwell, Oxford, UK, 1989.
84. Simmel, Georg, *Despre secret și societatea secretă*, traducere din limba germană și note de Cristian Cercel, Editura Art, București, 2008.
85. Spengler, Oswald, *Declinul Occidentului. Schiță de morfologie a istoriei*, Editura Beladi, Craiova, 1996.
86. Stănciulescu, Traian D., *Introducere în filosofia creației umane* (ediția a 2-a), Editura Junimea, Iași, 2005.

87. Stevenson, Leslie, *Inspirations from Kant. Essays*, Oxford University Press, Oxford, New York, Auckland, Cape Town, Dar es Salaam, Hong Kong, Karachi, Kuala Lumpur, Madrid, Melbourne, Mexico City, Nairobi, New Delhi, Shanghai, Taipei, Toronto, 2011.
88. Stroe, Mihai, *Romantismul german și englez. Știința arhetipurilor, ipoteza interfinitudinii și numărul de aur*, Prefață de George Guțu, Postfață de Vasile Voia, Editura Institutul European, Iași, 2004.
89. Swift, Simon, *Romanticism, Literature and Philosophy. Expressive Rationality in Rousseau, Kant, Wollstonecraft and Contemporary Theory*, Continuum Publishing, London, New York, 2006.
90. Wood, Allen W., *Kant*, Blackwell Publishing, USA, Oxford, Australia, 2005.
91. Zammito, John H., *The Genesis of Kant's „Critique of Judgment”*, The University of Chicago Press, Chicago & London, 1992.

Articole științifice și reviste de specialitate:

1. Académie Roumaine, *Revue Roumaine de Philosophie*, Editura Academiei Române, Tome 46, Nr. 1-2, București, 2002.
2. „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași” (Seria Nouă). Filosofie, Tomul XLV, Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Iași, 1999.
3. Maftai, Ștefan-Sebastian, *Schiller's Aesthetic Freedom and the Challenges of Aesthetic Education*, în: „Procedia – Social and Behavioral Sciences”, 163, Published by Elsevier Ltd, 2014.
4. Matherne, Samantha, *The Inclusive Interpretation of Kant's Aesthetic Ideas*, in: „British Journal of Aesthetics”, Vol. 53, number 1, Published by Oxford University Press, January 2013.
5. Pierre Laberge, François Duchesneau, Bryan E. Morrissey (eds.), *Des interprétations de la «Critique de la Faculté de Juger» par Jacques Taminiaux*, în: *Collectin Philosophica, Actes du Congrès d'Ottawa sur Kant dans les traditions Anglo-Américaine et continentale tenu du 10 au 14 octobre 1974. Proceedings of the Ottawa Congress on Kant in the Anglo-American and continental traditions held October 10-14, 1974*, Éditions de L'Université d'Ottawa, The University of Ottawa Press, Canada, 1976.
6. Râmbu, Nicolae, *Two axiological illnesses*, Journal of Human Values, SAGE, vol. 21/2, 2015, pp. 64-71, ISI-A&HCI (Web of Science).
7. „Revista de filosofie”, Academia Română, Tomul LVIII, ianuarie-aprilie, nr. 1-2, Editura Academiei Române, București, 2011.

8. „Romantismul European. Conferințe ținute la Fundația Carol I”, Universitatea Liberă, București, 1931.
9. Taminiaux, Jacques, *Des interprétations de la «Critique de la Faculté de Juger»*, în: *Collectin Philosophica, Actes du Congrès d'Ottawa sur Kant dans les traditions Anglo-Américaine et continentale tenu du 10 au 14 octobre 1974. Proceedings of the Ottawa Congress on Kant in the Anglo-American and continental traditions held October 10-14, 1974*, Edités par/ Edited by Pierre Laberge, François Duchesneau, Bryan E. Morrissey, Éditions de L'Université d'Ottawa, The University of Ottawa Press, Canada, 1976.

Dicționare, enciclopedii, albume:

1. *Art Gallery – viața și operele marilor protagoniști ai artei, Leonardo da Vinci*, Ed. De Agostini Hellas SRL, București, 2007.
2. Blackburn, Simon, *Oxford Dicționar de Filosofie*, traducere de Cătălina Iricinschi, Laurian Sabin Kertesz, Liliana Torres și Mihaela Czobor, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
3. Crispino, Enrica, *Viața și Opera lui Michelangelo*, Nr. 1, Colecția Pictori de Geniu, Editura Adevărul Holding, București, 2009.
4. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, ediție revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009.
5. *Enciclopedie de Filosofie și Științe Umane*, traducere de Luminița Cosma, Anca Dumitru, Florin Frunză, Radu Gâdei, Cornel Mihai Ionescu, Mihaela Pop, Hanibal Stănciulescu, Sabin Totu, Editura ALL DeAGOSTINI, București, 2004.
6. *Encyclopedia of Aesthetics*, Second edition (The first edition was published in 1998), Michael Kelly, Editor in Chief, Volumes 1, 2, 3, 4, 5, 6, Oxford University Press, published in the United State of America, by Oxford University Press, New York, 2014. (The first edition was published in 1998).
7. *Encyclopedia of the Romantic Era, 1760-1850*, volume 1 (A-K), Christopher John Murray, General Editor, Fitzroy Dearborn, An Imprint of the Taylor & Francis Group, New York, London, 2004.
8. *Historical Dictionary of Kant and Kantianism. Historical Dictionaries of Religions, Philosophies, and Movements*, No. 60, Helmut Holzhey and Vilem Mudroch, The Scarecrow Press, Inc., Lanham, Maryland; Toronto; Oxford; 2005.

9. Nanu, Adina, *Albrecht Dürer (1471-1528)*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, f. a.
10. ***, *Romantismul*, traducere de Radu Delia, Editura Aquila'93, Oradea, 2008.
11. Tătaru, Marius, *Le Romantisme Allemand*, Editions Meridiene, Bucarest, 1991.
12. The Blackwell Philosopher Dictionaries, *A Kant Dictionary*, Howard Caygill, Blackwell Reference Publishers, Great Britain, 1995.

Surse web:

1. <https://archive.org>
2. <https://books.google.ro>
3. <https://www.encyclopedia.com>
4. <https://istoriesinumismatica.wordpress.com>
5. <http://www.palazzofarnese.piacenza.it>
6. <http://www.rembrandtartschool.ro>
7. <http://www.tablouri-de-vis.ro>
8. <http://www.visitarefirenzein3giorni.com>
9. <http://www.theartstory.org>
10. <https://www.wikiart.org>
11. <https://ro.wikipedia.org>